

Regeringens proposition

1978/79: 200

med förslag till riktlinjer för införande av sommartid;

beslutad den 22 mars 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

BERTIL HANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas förslag till riktlinjer för införande av sommartid, dvs. framflyttning av tidsberäkningen med en timme under sommarhalvåret. Om våra närmaste grannländer, i likhet med flertalet väst- och sydeuropeiska länder, inför sommartid bör enligt regeringens bedömning sommartid införas även i Sverige. Detta kan bli aktuellt tidigast år 1980.

HANDELSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-03-22

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Wirtén, Huss, Rodhe, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, De Geer, Cars, Gabriel Romanus.

Föredragande: statsrådet Hansson

Proposition med förslag till riktlinjer för införande av sommartid

1 Inledning

Fram till 1800-talet tillämpade varje ort sin egen tidsberäkning, s. k. lokaltid, som anpassades till den lokala medelsoltiden. Den snabba utvecklingen av kommunikationerna under 1800-talet framtvängde en gemensam tidsberäkning för varje land eller större landsdel, s. k. normalt看. Under 1880-talet påbörjades den nuvarande indelningen av jordklotet i 24 tidszoner omfattande 15 grader med en timmes tidsskillnad. Vissa länder har sedermera gjort avsteg från zonindelningen bl. a. för att få en samordning med sina grannländer.

I Sverige infördes normalt看 fr. o. m. år 1879. Denna normalt看 låg 14 sekunder före den nuvarande, som infördes fr. o. m. år 1900 och angavs med utgångspunkt från meridianen för det engelska centralobservatoriet i Greenwich. (Kungörelse 1899:44).

Sommartid, dvs. en framflyttning av tidsberäkningen med en timme under sommarhalvåret, började tillämpas under första världskriget av vissa krigförande stater, och har sedan dess periodvis tillämpats av olika länder. Det främsta syftet har i allmänhet varit att utnyttja dagsljuset bättre och därigenom spara energi.

1.1 Utvecklingen i Sverige och de nordiska länderna

1.1.1 1916 års försök med sommartid

I likhet med många andra europeiska länder gjorde Sverige, Danmark och Norge gemensamt ett försök med sommartid under första världskriget. Försöket skedde på initiativ av Danmark. Det motiverades med möjligheter till energibesparing och svårigheter i järnvägstrafiken med Tyskland som hade infört sommartid. I Sverige gällde sommartid under perioden 15 maj–30 september 1916 (kungörelse 1916:124). Danmark hade samma period som Sverige, medan Norge hade en något annan period.

Erfarenheterna av försöket med sommartid i Sverige sammanfattades i en inom civildepartementet år 1917 uppgjord promemoria. Enligt denna hade befolkningen på landsbygden i allmänhet varit negativt inställd till sommartid medan befolkningen i städerna hade haft en positiv inställning. Sommartiden hade haft stor hygienisk och social betydelse för flertalet invånare. Olägenheter hade i stort sett enbart drabbat jordbrukarna. Energi- besparingen hade varit begränsad.

Till följd av invändningar från bl. a. jordbruket upprepades försöket inte i något skandinaviskt land under de närmast följande åren.

1.1.2 Sommartid i de andra nordiska länderna

I Danmark infördes sommartid på nytt våren 1940 och bibehölls under skiftande årliga perioder t. o. m. år 1948. 1974 antogs en lag som gav den danska regeringen fullmakt att införa sommartid. Något beslut har hittills inte fattats av den danska regeringen om att på nytt införa sommartid. I Norge tillämpades sommartid under perioden 1940–1945. Sommartid infördes på nytt år 1959 främst med hänvisning till fördelar från hälsosynpunkt. Under år 1965 motsatte sig stortinget en fortsättning av sommartiden och den upphörde i och med det året. Finland hade sommartid under april-oktober 1942. Island hade sommartid 1939–1967, men införde fr. o. m. år 1968 västeuropeisk tid som normalt看id.

1.1.3 Nordiska rådets rekommendation år 1958

I en rekommendation som antogs i november 1958 uppmanade Nordiska rådet regeringarna att närmare utreda förutsättningarna att införa sommartid i de nordiska länderna efter enhetliga regler. Till följd av rådets rekommendation uppdrog den svenska regeringen åt järnvägsstyrelsen, lantbruksstyrelsen och medicinalstyrelsen att undersöka frågan. Verksledningarna kunde inte enas om någon rekommendation. Medicinalstyrelsen tillstyrkte sommartid medan de båda andra avstyrkte. (Nordisk utredningsserie 1962:5). Sedan Norge hade upphört med sommartid år 1965, avskrev Nordiska rådet frågan.

1.1.4 Nordiska ministerrådets utredning år 1974

Frågan aktualiserades på nytt 1974, denna gång i Nordiska ministerrådet. Danmark väckte tanken på att införa sommartid i bl. a. energibesparande syfte. Ministerrådet beslutade om att genomföra en utredning för att undersöka förutsättningarna för att införa gemensam sommartid, alternativt ändrad normaltid dvs. sommartid året om, i de nordiska länderna. Utredningen lade fram sitt betänkande i juli 1974 (Nordisk utredningsserie 1974:12).

Utredningen fann att det inte var möjligt att genomföra en exakt och heltäckande samhällsekonomisk kalkyl över införande av sommartid eller ny normaltid. Analysen försvårades dessutom av att fördelar och nackdelar inte berörde samma grupper i samhället. Utredningen ansåg sig emellertid kunna konstatera att, vid införande av sommartid i Danmark, Norge och Sverige under perioden den 1 april – den 1 oktober, de någorlunda mätbara kostnaderna i stort sett balanserade de mätbara fördelarna. Vid införande av ny normaltid i samma länder skulle fördelarna sannolikt överväga i varje fall i Norge och Sverige. Om ändrad tidsberäkning i de tre länderna borde genomföras eller ej torde därför enligt utredningens uppfattning bli beroende av vilket värde ny normaltid eller sommartid kan ha från trivselsynpunkt.

Enligt utredningens uppfattning tydde det inhämtade materialet på att om endast ett av de tre länderna skulle införa ändrad tidsberäkning skulle kostnaderna för de tre berörda länderna komma att vara större än fördelarna. Utredningen ansåg det därför väsentligt, att om ändrad tidsberäkning infördes i någon form, detta skulle ske på samma sätt och vid samma tidpunkt i de berörda länderna. Om ändrad tidsberäkning hela året infördes i dessa länder skulle man uppnå en med Finland överensstämmande tid vilket skulle ligga i linje med de synpunkter som fördes fram från finsk sida.

Utredningen sändes på remiss bl. a. i Sverige. Den övervägande remissopinionen var negativ. Vid ett möte i januari 1975 fann ministerrådet att det inte fanns förutsättningar att gemensamt införa en ändrad tidsberäkning för Danmark, Norge och Sverige.

1.1.5 Behandlingen i svenska riksdagen

Motioner om att införa sommartid eller nynormaltid har framlagts vid 1926, 1940, 1964, 1974, 1975/76 och 1978/79 års riksdagar. De tre senaste gångerna gällde förslagen sommartid alternativt ny normaltid. Förslagen har huvudsakligen motiverats med hälso- och trivselskäl. Även möjligheterna till energibesparing och större trafiksäkerhet har framhållits i förslagen. Motionerna vid tidigare års riksdagar har i samtliga fall avslagits.

Vid behandlingen av de senaste motionerna hänvisade socialutskottet till vad som hade framkommit i den nordiska utredningen och till ministerrådets beslut. Emellertid ansåg utskottet att frågan borde tas upp på nytt om den europeiska gemenskapen skulle besluta införa sommartid.

1.1.6 1977 års svenska departementspromemoria

Mot bakgrund av utvecklingen i Europa sammanställdes hösten 1977 en departementspromemoria (Ds H 1977:2) Införande av sommartid, som redovisade bl. a. ministerrådets utredning och de svenska remissinstansernas inställning till denna samt händelseutvecklingen sedan dess. Vissa slutsatser drogs också rörande den situation som skulle inträffa om Västtyskland och Danmark införde sommartid. Promemorians slutsatser torde fogas till protokollet som *bilaga 1*.

Promemorian har remissbehandlats. Den övervägande remissopinionen är positiv till att sommartid införs i Sverige om så sker i Västtyskland och Danmark. Bl. a. de remissinstanser som företräder jordbrukets intressen framför emellertid negativa synpunkter. En sammanställning av remissvaren torde fogas till protokollet som *bilaga 2*.

1.2 Utvecklingen i Europa under senare år

1.2.1 Övergång till sommartid

Under 1970-talet har ett stort antal europeiska länder infört sommartid. Enligt tillgänglig information kommer sommartid att tillämpas under år 1979 i sammanlagt femton europeiska länder nämligen Irland, Storbritannien, Nederländerna, Belgien, Luxemburg, Frankrike, Italien, Spanien, Andorra, Portugal, Polen, Tjeckoslovakien, Bulgarien, Grekland och Turkiet.

Den *västtyska* förbundsdagen har godkänt en lag som ger regeringen fullmakt att införa sommartid. Regeringen har emellertid förklarat att den inte kommer att utnyttja fullmakten om inte sommartid införs också i Östtyskland. Detta motiveras med att olika tid skulle vara en markering av Tysklands delning. Dessutom skulle särskilda problem uppstå för Västberlin, som omfattas av lagen.

Om Västtyskland inför sommartid är det sannolikt att även *Danmark* gör det. Enligt en dansk fullmaktslag från 1974 kan statsministern besluta om införande av sommartid efter hörande av folketingets näringsutskott. Utskottet har tillstyrkt införande av sommartid.

Om sommartid införs i Västtyskland kommer det sannolikt att ske också i *Österrike*. I *Schweiz* har däremot en folkomröstning nyligen upphävt ett beslut att införa sommartid.

1.2.2 Verksamheten i internationella organisationer

Frågan om sommartid har diskuterats i EG sedan år 1975. Kommissionen lade då fram ett förslag om att sommartid skulle införas för alla EG-länder. Bland EG-länderna var det framför allt Västtyskland som avstyrkte förslaget, men även vissa andra stater var avvisande. Förslaget föll därför. Flera av länderna har sedermera på egen hand beslutat införa sommartid.

Kommissionen har därefter föreslagit en ordning där varje stat själv är fri att bestämma om den ska införa sommartid eller inte, men där man har-

moniserar den period sommartiden i förekommande fall ska gälla. Någon enighet har inte nåtts.

Sommartidsfrågan har även diskuterats inom Europarådet och den Europeiska transportministerkonferensen (CEMT).

2 Föredragandens överväganden

2.1 Allmänna överväganden

När frågan om sommartid eller ny normaltid utreddes av nordiska ministerrådet, gällde den närmast en isolerad skandinavisk eller nordisk övergång.

Numera har sommartid införts i flertalet väst- och sydeuropeiska länder. Om sommartid införs också i Västtyskland kommer Danmark med säkerhet att följa efter, och möjligen även Österrike. Därmed kommer frågan i ett delvis nytt läge för Sveriges del.

En departementspromemoria i frågan sändes på remiss under år 1977 och en majoritet av remissorganen ställde sig positiva till att sommartid införs i Sverige om det sker i Danmark och Västtyskland.

Det som flertalet remissinstanser anser vara det starkaste skälet för sommartid är behovet av samordning med våra grannländer. Om en övergång till sommartid eller ny normaltid skulle ske i våra grannländer utan att det samtidigt sker i Sverige skulle detta skapa betydande svårigheter i kommunikationerna. Det omfattande nätet av internationella tåg-, färje- och flygförbindelser med inhemska anslutningar skulle rubbas. Det skulle vara komplicerat och dyrbart att göra om de svenska tidtabellerna vid sommartid så att den svenska inrikestrafiken fungerar tillfredställande samtidigt som internationella anslutningar bevaras. I många fall kan det bli nödvändigt att sätta in extraförbindelser vilket medför extra kostnader utan motsvarande intäkter. Dessutom kan omläggningarna behöva ske vid andra tidpunkter än då trafikföretagens tidtabellsbyte normalt sker. Svårigheter skulle också uppstå i t. ex. postväsendet. Dessutom innebär olika tid i Sverige och våra grannländer att den gemensamma kontorstiden minskar, vilket kan skapa komplikationer för t. ex. handeln, bankerna och nyhetsförmedlingen. Trafikföretagen och andra som år 1974 åberopade liknande skäl mot ett isolerat skandinaviskt införande av sommartid, anser nu att dessa skäl i stället talar för införande av sommartid, om så sker i våra grannländer. Särskilt viktig är samordningen med Danmark.

För sommartid har ansetts tala att det skulle ge fler ljusa timmar på dygnet för människor med normal arbetstid. Detta skulle ge större möjligheter att utnyttja fritiden och därmed ökad trivsel. Det skulle ge positiva hälsoeffekter genom att människor skulle få mera solljus och det skulle stimulera till idrott och friluftsliv i större utsträckning. Vidare skulle det ha positiva effekter på turismen och underlätta arbetet i skogsbruket. Dessa effekter

är emellertid svåra att mäta. Det skulle även innebära vissa fördelar från trafiksäkerhetssynpunkt genom att det blir ljusst under en större del av den tid på dygnet då trafiken är tätast.

Sannolikt skulle införande av sommartid medföra en viss besparing av energi för belysningsändamål. Emellertid kan denna besparing motverkas av andra effekter av omläggningen, t. ex. ökat behov av uppvärmning av främst arbetslokaler och att ökad fritid torde medföra en ökad resefrekvens.

Nackdelarna skulle främst bli kännbara för jordbruket under skördetiden. Införande av sommartid eller ny normalt看 skulle medföra att skördarbetet på grund av daggen måste förskjutas en timme framåt. Jordbrukarna skulle på så sätt komma i otakt med samhället i övrigt. Ett likartat problem anses föreligga för kustfisket, för vilket tidsförskjutning dessutom kan skapa transportproblem. Slutligen kan sommartid medföra vissa problem för väderlekstjänsten i fråga om observationstiderna.

De särskilda fördelarna med en ny normalt看, dvs. sommartid året om, skulle ligga i att man slipper en tidsomställning två gånger om året. Denna innebär vissa praktiska besvär och medför enligt norska erfarenheter anpassningsproblem för en del människor under en övergångstid. Dessutom kan de fördelar från hälso-, trivsel- och trafiksäkerhetssynpunkt m.m., som jag nyss nämnde, tillvaratas under något längre tid än vid enbart sommartid. Å andra sidan skulle ny normalt看 innebära en ökning av antalet mörka timmar under normal arbetstid på vinterhalvåret. Detta skulle skapa svårigheter på arbetsplatser med sådant utomhusarbete, som inte kan försiggå i mörker. Detta gäller i första hand inom skogsbruket, men också flera uppgifter inom t. ex. vägverket och televerket. Om Sverige inför ny normalt看 medan länderna runt omkring har sommartid uppstår också de problem inom kommunikationssektorn som jag nämnde tidigare, men med den skillnaden att de inträffar under vinterhalvåret.

De problem som skulle uppstå inom kommunikationssektorn om våra grannländer införde sommartid utgör enligt min uppfattning det främsta argumentet för att införa sommartid också i Sverige. De andra fördelar som sommartid har bör också beaktas. Under sommarhalvåret är emellertid kvällarna ändå mycket långa på våra breddgrader. Sannolikt skulle dessa effekter därför inte bli så stora som i andra länder. Effekten skulle bli störst i början av våren och i början av hösten.

Ett införande av sommartid skulle skapa vissa svårigheter för jordbruket genom att arbetet kan behöva förskjutas i tiden. Jag vill emellertid påpeka att svårigheterna bara gäller under skördetiden, som kan uppskattas till två å tre veckor för spannmålsskörden och ungefär lika mycket för vallskörden. Vid en samlad bedömning uppväges enligt min mening svårigheterna för jordbruket av de fördelar som en enhetlig tidsberäkning skulle innebära för kommunikationssektorn.

För egen del anser jag att, om sommartid införs i Danmark, är motivet

starkt för att också införa sommartid i Sverige. Det vore i en sådan situation önskvärt att en eventuell omläggning också skulle ske i Norge. Om sommartid skulle införas i Danmark som en följd av utvecklingen i Västtyskland bör därför överläggningar tas upp med de andra skandinaviska länderna. Syftet med dessa överläggningar skulle vara att om möjligt mellan Danmark, Norge och Sverige få till stånd enhetlighet i fråga om både tidsperiod och tidlängd för sommartiden.

Det är f. n. oklart om och när sommartid kommer att införas i Västtyskland och frågan i så fall aktualiseras för oss. De överläggningar som äger rum mellan Västtyskland och Östtyskland har ännu inte lett till något resultat. Diskussionerna inom den europeiska gemenskapen fortsätter.

Om ett beslut fattas, kan det emellertid ske med kort varsel. De svenska kommunikationsföretagen har framfört krav på en förberedelsestid om 10–18 månader. För att detta skall kunna vara möjligt är det önskvärt att ett svenskt beslut om sommartid kan fattas så snart läget på kontinenten klarnar.

Om riksdagen inte har någon invändning mot att regeringen under de förutsättningar som jag har angett beslutar om införande av sommartid, bör de berörda myndigheterna och företagen kunna påbörja en planering så att en övergång kan klaras samtidigt som övriga länder i Västeuropa.

2.2 Period och tidpunkt för övergång

De länder som har infört sommartid har fastställt skiftande perioder för den. Bland de länder som normalt tillämpar väst- eller mellaneuropeisk tid kommer sannolikt följande perioder att tillämpas under år 1979:

slutet mars–slutet oktober: Irland, Storbritannien

april–september: Frankrike, Belgien, Nederländerna, Spanien, Portugal, Grekland, Polen, Tjeckoslovakien, Bulgarien. Samma period har föreslagits i Västtyskland, Österrike.

juni–september: Italien.

Även om vissa länder genomför övergången i samma vecka, sker den ibland på olika veckodagar eller klockslag.

En naturlig följd av de allmänna motiv för sommartid som jag har redovisat är att Sverige, vid en övergång till sommartid, bör välja den period och tidpunkt för övergång som tillämpas i andra länder och särskilt i våra närmaste grannländer. Bredaste möjliga enhetlighet bör eftersträvas. Det bör ankomma på regeringen att fastställa perioden och tidpunkten för övergång m. m.

Som jag nyss sade, har flertalet europeiska länder valt en period som sträcker sig fr. o. m. april t. o. m. september. En gemensam period har diskuterats sedan år 1976 inom de europeiska gemenskaperna och i Europarådet. EG-kommissionen har föreslagit en kompromisslösning som sträcker sig från början av april till mitten av oktober. Någon enighet har ännu inte

uppnåts och frågan kommer kanske inte att lösas förrän Västtyskland beslutar införa sommartid. Det finns goda utsikter att de europeiska länderna då ska nå fram till en gemensam period. Om så inte sker kommer i alla fall alla länder utom ett på den europeiska kontinenten att tillämpa samma period.

Ett väsentligt önskemål är att perioden så nära som möjligt ansluter till de tidpunkter då flygbolagen och järnvägarna byter tidtabell, dvs. månads-skiftena mars/april och oktober/november, resp. maj/juni och september/oktober.

Om man uppnår en gemensam period som omfattar april-september, så kommer den att sammanfalla med ett tidtabellsbyte för flygbolagen och ett för järnvägarna. Perioden skulle dessutom bli så lång att man i rimlig grad kan utnyttja de fördelar som sommartid har.

Veckodagen och tidpunkten för övergång till och från sommartid har diskuterats inom en expertkommitté under Europarådet. Det råder där enighet om att övergången bör ske vid en tidpunkt med liten trafik och att det bör ske vid samma tidpunkt i alla länder oavsett lokal tidsberäkning. Majoriteten stödjer EG-kommissionens förslag att det bör ske en söndag morgon, kl. 01.00 Greenwich-tid, dvs. kl. 02.00 svensk normaltid.

Om övergången sker kl. 02.00 innebär detta att klockan ställs fram till kl. 03.00. Timmen mellan 02.00 och 03.00 utgår således. Det dygnet blir alltså 23 timmar långt. Vid återgång till normaltid kommer tidsintervallet mellan 01.00 och 02.00 således att omfatta två timmar. Man kan lämpligen skilja timmarna åt genom att ange dem som t. ex "01.15 normaltid" resp. "01.15 sommartid". Eventuella problem rörande arbetstider i samband med övergångarna får lösas av arbetsmarknadens parter.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

godkänna de riktlinjer för införande av sommartid som jag har förordat.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Bilaga 1

Överväganden och sammanfattning ur departementspro- memorian (DsH 1977: 2) "Införande av sommartid"

6 Överväganden

I det följande görs en genomgång av de olika fördelarna och nackdelarna med ett införande av sommartid eller ändrad normaltid och en jämförelse av de två alternativen. Genomgången sker mot bakgrund av det fallet att sommartid införs i Västtyskland och Danmark.

6.1 Energibesparing

Besparing av energi, främst för belysningsändamål har varit det vanligaste argumentet för sommartid, såväl när frågan aktualiserades under första världskriget som under senare år. Dessa möjligheter har bedömts mycket olika. I USA har man t. ex. uppskattat dem till 3% av elektricitets- och värmeförbrukningen, i Frankrike till ca 1% och i Västtyskland till 0,1–0,2%. Det är också uppenbart att möjligheterna till besparingar beror på en rad faktorer. En faktor är respektive lands geografiska läge – fördelarna avtar relativt sett ju längre från ekvatorn landet ligger. En annan är energikonsumtionens fördelning på olika ändamål – industrins konsumtion och eluppvärmning påverkas i mindre grad än belysningen. Slutligen inverkar också fördelningen mellan olika kraftkällor och det sätt på vilket anläggningen genomförs.

I samband med Nordiska ministerrådets utredning 1974 uppskattade svenska vattenfallsverket den möjliga besparingen till 0,5 procent av elförbrukningen vid införande av ny normaltid. Vid sommartid under april–september skulle besparingen bli 0,3 procent. Frågan är sedan om denna initiala besparing motverkas av andra effekter av omläggningen. Remissinstanserna har nämnt extra tåg- och flygförbindelser vid ett ensidigt nordisk införande av sommartid, ökat behov av uppvärmning av lokaler, ökat friluftsliv och därmed ökat transportbehov samt artificiell torkning av spannmål. Av dessa skäl var bl. a. svenska elverksföreningen inte övertygad om en omläggning skulle medföra någon förändring av energiförbrukningen. Vissa remissinstanser betvivlade också att eventuella besparingar skulle uppväga kostnaderna i övrigt för en reform. Utredningen ansåg emellertid att även om besparingarna var små representerade de betydande värden genom att de upprepades varje år.

Det torde inte vara möjligt att med visshet fastslå om en ändrad tidsberäkning medför en energibesparing och med hur mycket. Sannolikheten talar dock för att en viss besparing sker. Denna är störst vid ändrad normaltid och blir vid sommartid större ju längre period som omfattas.

6.2 Hälsoeffekter, trivsel, turism

Även hälsoeffekter har åberopats till förmån för sommartid och ny normaltid. De utgjorde det främsta motivet för att sommartid infördes i Norge 1959–1965. Dessa skäl har också framförts av medicinalstyrelsen i 1962 års utredning och av socialstyrelsen i dess remissvar 1974. Den ökade möjligheten till solljus och därmed ökad dos av D-vitamin skulle ha en allmän

konditionshöjande effekt och minska infektionsbenägenheten. Dessutom skulle den bidra till att förmå stora delar av befolkningen till ökad motionsverksamhet. Detta skulle ha en positiv inverkan på det allmänna hälsotillståndet. Det skulle också vara en fördel ur trivselsynpunkt. De flesta remissinstanser som berör frågan delar socialstyrelsens syn. Vetenskapsakademien påpekar dock att den ultraviolettera strålningen är svagast när solen står lågt. Ett par remissinstanser ifrågasätter om man verkligen i någon större utsträckning kommer att utnyttja dagsljuset till ökat friluftsliv.

En av erfarenheterna från Norge under åren 1959–1965 var att man erhöll en tydlig förlängning av turistsäsongen och att en stor del av septem-ber blev semestermånad samt att antalet utländska turister ökade.

Sannolikheten talar för att en ändrad tidsberäkning skulle ha de positiva verkningar som angetts här. Det är emellertid svårt att säga i vilken utsträckning de kan uppnås och vilken betydelse de ska tillmätas. Klart är att fördelarna skulle vara störst under mars–maj och september–november. Från denna utgångspunkt skulle alltså ny normaltid vara att föredra. Effekterna av sommartid blir större ju längre period som omfattas.

6.3 Arbetstidsfrågor

Av nordiska ministerrådets utredning kan utläsas att införande av sommartid under april–september i Sverige inte skulle medföra någon ökning av antalet mörka timmar mellan kl. 07.00 och 16.30, då befolkningens flertal torde ha sin arbetstid. Ett införande av ny normaltid, eller sommartid under en period, som också omfattar mars och oktober, skulle däremot innebära en ökning av antalet mörka arbetstimmar på morgonen. Denna ökning kompenseras delvis av en minskning mot arbetstidens slut. De mörka timmarna före kl. 16.30, då de flesta utomhusarbeten är avslutade, försvinner praktiskt taget helt upp till 64° nordlig bredd (Umeå). Nettot blir ändå en ökning av antalet mörka timmar under normal arbetstid. För vissa utomhusarbeten som inte kan försiggå i mörker innebär detta en minskning av den effektiva arbetstiden och därmed ökade kostnader. Det gäller bl. a. skogsbruket samt en del av vägverkets och televerkets arbete.

En särskild fråga är hur ökningen av antalet arbetstimmar i mörker påverkar risken för olycksfall i arbetet. Enligt utredningen visar undersökningar av arbetsolyckornas fördelning över dygnet att mörker jämfört med andra faktorer inte har så stor betydelse. Man antar också att risken för olycksfall i arbetet, liksom fallet är beträffande trafikolyckor, är större vid mörker på eftermiddagen än vid mörker om morgonen. Arbetskyddsstyrelsen har f. ö. inte haft någon erinran mot ny normaltid.

Slutsatsen av detta blir att ny normaltid skulle ha vissa olägenheter och att sommartid är att föredra ur arbetstidssynpunkt.

6.4 Trafiksäkerheten

Om sommartid eller ny normaltid införs kommer en del trafik på morgonen som nu sker i dagsljus att försiggå i mörker, medan på eftermiddagen en del trafik som nu förekommer i mörker skulle komma att äga rum i dagsljus. Eftersom trafikmängderna i regel är större på kvällen än på morgonen blir följden av ändrad tidsberäkning en ökning av det trafikarbete som sker i dagsljus. Erfarenheter såväl i Norden som i andra länder visar att olycksfallsrisken är avsevärt större i mörker än i dagsljus. Risken för olyckor är dessutom större i mörker på eftermiddagen än i mörker på morgonen. In-

förande av sommartid bör därför få till följd att antalet trafikolyckor minskar.

Med hänsyn till statistiska mått på trafikrisken i dagsljus respektive mörker har det bedömts att antalet personskadeolyckor skulle minska med lågt räknat 60 stycken per år om sommartid infördes under perioden maj–september. Det motsvarar en minskning av antalet skadade eller dödade i trafiken med över 100 personer. Därtill kommer en minskning av olyckor som bara medför egendomsskador.

6.5 Kommunikationssektorn

Vad beträffar kommunikationerna i övrigt påverkas främst flyget och järnvägen av en eventuell övergång till sommartid. I tidigare sammanhang har bl. a. SAS och SJ avstyrkt en isolerad nordisk eller svensk övergång till sommartid med hänsyn till de problem av trafikteknisk, servicemässig och ekonomisk natur som uppstår för den internationella trafiken och de inhemska anslutningarna till denna. Samma problem uppstår emellertid om EG-länderna men inte Sverige inför sommartid. Starka skäl talar därför för att Sverige inför sommartid om EG-länderna gör det. En samordning med Danmark är särskilt betydelsefull.

Tåg med internationella förbindelser har också viktiga inhemska trafikuppgifter såsom post- och tidningstransporter eller transporter under högtrafik från storstäderna. Med hänsyn till det komplicerade nät av anslutningar som är uppbyggt med en viss dygnsrytm, kan dessa inte utan allvarliga konsekvenser brytas ut och flyttas en timme. Om Danmark men inte Sverige tillämpar sommartid bryts sydgående tågs anslutningar i Köpenhamn under sommaren, medan nordgående förbindelser får onödigt långa väntetider i Köpenhamn. Även i de fall då en anpassning av de svenska tågtiderna kan eliminera olägenheterna medför naturligtvis själva omläggningarna, två gånger om året, administrativa problem och kostnader. Om införande av sommartid sker samtidigt med Danmark förväntas det däremot medföra mycket lite extraarbete för SJ. Samma synpunkter som beträffande järnvägen kan läggas när det gäller tågfarjetrafiken över Öresund.

Luffarten kännetecknas i ännu högre grad än järnvägstrafiken av en internationell trafikstruktur. En övergång till sommartid i Danmark samtidigt som Sverige bibehåller nuvarande tidsberäkning innebär för SAS del att det sammanhängande nät av europeiska och interkontinentala linjer som har anknypning till Arlanda bryts ned och att anslutningarna mellan inrikes och utrikes flyglinjer och övriga transportmedel försämras eller uteblir. Det medför också ett ökat flygplansbehov för SAS och därmed ökade flygdriftkostnader utan motsvarande intäktsförbättringar. Det innebär också försämrad service för trafikanterna.

Postdistributionen kan i viss mån påverkas negativt om Danmark men inte Sverige övergår till sommartid. Dessa verkningar hänger samman med tidtabellsförändringar för postförande flyg eller tåg. Förseningar på upp till ett dygn för vissa försändelser kan bli följden.

Av de skäl som nu har anförts är det mycket väsentligt att framför allt svensk och dansk tidsberäkning överensstämmer. Vid en eventuell övergång till sommartid är det angeläget att det nya systemet introduceras samtidigt i Sverige och Danmark samt att sommartidsperioderna i de båda länderna blir identiska. För luftfartens del är det angeläget att övergången sker i så nära anslutning som möjligt till den 1 april och den 1 november.

För järnvägens del sker dock tidtabellsskifte i slutet av maj.

Om beslut fattas om övergång till sommartid är det främst med hänsyn till luftfarten angeläget att det genomförs först under år 1979. Samordningen med Danmark är dock ännu viktigare.

6.6 Jordbruket och fisket

Ett införande av sommartid eller ny normaltid skulle medföra olägenheter för jordbruket under skördetiden. Den lämpligaste skördetiden, med hänsyn till daggförekomsten, är i större delen av Sverige mellan kl. 11.00 och 18.00 under augusti månad. Om man skulle hålla dessa tider även efter en ändrad tidsberäkning skulle det innebära att jordbruksarbetet under skördetiden skulle flyttas fram en timme i förhållande till samhällets aktiviteter i övrigt. Det skulle innebära att jordbrukarna skulle komma i otakt med öppethållande i affärer och serviceinrättningar samt med andra samhällsaktiviteter. För jordbruk med anställd arbetskraft skulle det dessutom innebära ökade kostnader för obehövlig arbetstid. En förlängning av skördetiden, som kan uppskattas till två å tre veckor vid spannmålsskörd är knappast möjligt. Under september och oktober minskar den möjliga skördetiden. Relativt små förseningar, till följd av vådrets växlingar, kan leda till en kraftig utdragning av skördeperioden. Detta kan medföra såväl mindre avkastning som kvalitetsförsämring av grödorna. För vallskörden är en förlängning av skördeperioden, utöver de ca två veckor som nu utnyttjas, än mindre möjlig. Skörd av våt gröda skulle medföra ökat behov av artificiell torkning, vilket leder till ökad energiförbrukning och ökade kostnader.

Det är sannolikt att sommartid skulle medföra vissa störningar i mjölkproduktionen vid tidsändringar samt svårigheter att anpassa mjölkningen till leveranstider till mejerierna, åtminstone för små mjölkproducenter på stort avstånd från mejerierna.

Vid såväl sommartid som ny normaltid torde vissa problem komma att uppstå för kustfisket. Fisket kan inte påbörjas förrän en tid efter soluppgången då temperaturen har nått en viss nivå och fisken söker sig till botten. Landningstidpunkten bestäms däremot av möjligheterna till fortsatt transport, som anpassas till samhället i övrigt. Den effektiva fisketiden skulle således minska med en timme.

6.7 Sammanfattning

Det är naturligt att se frågan om införande av sommartid eller ny normaltid som en gemensam nordisk angelägenhet. Flertalet remissyttranden över 1974 års utredning betonade att eventuella beslut borde omfatta åtminstone Sverige, Norge och Danmark under samma period och på samma villkor. Kommunikationssektorn har också kraftigt understrukit behovet av en samordning med i första hand Danmark. Det är därför naturligt att tillmäta möjligheterna till skandinavisk eller nordisk enighet stor betydelse vid beslut om formen för ev. ändrad tidsberäkning. Det är självfallet en fördel om det kan ske en samordning i ännu vidare ram.

Om Västtyskland och Danmark inför sommartid skulle ett bibehållande av nuvarande tidsberäkning i Sverige skapa stora olägenheter för kommunikationssektorn, framför allt i förbindelserna med Västeuropa. Vissa anslutningar skulle brytas och servicen skulle försämrats. Detta var ett av de starkaste argumenten mot ensidigt nordiskt införande av sommartid 1974.

Dessa olägenheter kan undanröjas genom införande av sommartid också i Sverige. Genom att införa sommartid eller ny normalt看id kan man dessutom i skiftande grad uppnå andra fördelar. Det gäller bl. a. viss energibesparing, ökad trafiksäkerhet och positiva hälsoeffekter. Däremot skulle båda alternativen innebära olägenheter för jordbruket och för fisket.

Ny normalt看id innebär att de ovannämnda fördelarna tillvaratas i något större utsträckning än vid sommartid. Vid ny normalt看id är det möjligen också något lättare att reducera olägenheterna för jordbruket. En väsentlig fördel vore att Sverige (Skandinavien) skulle få samma tidsberäkning som Finland. Den viktigaste fördelen med ny normalt看id ligger emellertid i att man undgår en omställning två gånger om året. Förutom de praktiska besvär en sådan kan innebära visar erfarenheterna från Norge att somliga människor upplevde övergången som ett irritationsmoment och ibland behövde en viss anpassningstid. För majoriteten gick emellertid övergången utan problem.

Genom införande av sommartid under april–september skulle man uppnå den största delen av de fördelar som är förenade med ny normalt看id. Hur stor del som uppnås är beroende av vilken period man väljer.

Man skulle också undgå en ökning av de mörka timmarna under normal arbetstid. Den viktigaste fördelen ligger i att man skulle kunna bibehålla tidsgemenskapen med större delen av de länder som normalt har mellaneuropeisk tid. Detta skulle bl. a. innebära att kommunikationerna inte skulle komma "i otakt" vare sig under sommar- eller vinterhalvåret. En förutsättning för att detta skall vara helt möjligt är att de västeuropeiska länderna enas om en gemensam period för sommartid.

Bilaga 2

Sammanställning av remissvar på DsH 1977: 2 "Införande av sommartid"

Promemorian sändes 1977-11-09 på remiss till sammanlagt 77 myndigheter och organisationer m. m.

Följande myndigheter m. m. anmodades yttra sig:

Rikspolisstyrelsen, Överbefälhavaren, Civilförsvarsstyrelsen, Socialstyrelsen, Postverket, Televerket, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Statens järnvägar, Statens vägverk, Statens trafiksäkerhetsverk, Sjöfartsverket, Luftfartsverket, Statens väg- och trafikinstitut, Transportnämnden, Statskontoret, Riksrevisionsverket, Universitets- och högskoleämbetet, Skolöverstyrelsen, Statens Kulturråd, Lantbruksstyrelsen, Fiskeristyrelsen, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Kommerskollegium, Statens pris- och kartellnämnd, Konsumentverket, Generaltullstyrelsen, Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetskyddsstyrelsen, Delegationen för arbetstidsfrågor, Statens planverk, Statens industriverk, Energisparkommittén, Domänverket, Länsstyrelsen i Kalmar län, Länsstyrelsen i Väster-norrlands län.

Följande instanser bereddes tillfälle att yttra sig:

CDL-Centrala Driftledningen, Friluftsförbundet, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Landstingsförbundet, Lantbrukarnas riksförbund, Linjeflyg AB, Näringslivets trafikdelegation, Riksidrottsförbundet, SAS, Sjösäkerhetsrådet, Skogsindustriernas samarbetsutskott, Skogs- och lantarbetsgivareförbundet, Skogs- och lantbrukstjänstemannaförbundet, Statens Handikappråd, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska busstrafikförbundet, Svenska elverksföreningen, Svenska hamnförbundet, Svenska handelskammarförbundet, Svenska institutet, Svenska kommunförbundet, Svenska lantarbetareförbundet, Svenska lokaltrafikföreningen, Svenska samernas riksförbund, Svenska sjöfolksförbundet, Svenska skogsarbetareförbundet, Svenska tidningsutgivareföreningen, Svenska transportarbetareförbundet, Svenska åkeriförbundet, Sveriges akademikers centralorganisation/SR, Sveriges exportråd, Sveriges fiskares riksförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges radio AB, Sveriges redareförening, Sveriges Riksbank, Sveriges Turistråd, Tidningarnas telegrambyrå, Tjänstemännens centralorganisation, Vetenskapsakademien.

Sammanlagt 67 instanser har framfört synpunkter på promemorian. Svar på ett antal underremisser har också bifogats.

De flesta remissinstanserna har betraktat sommartid som huvudalternativet. En mindre del har också yttrat sig över alternativet ny normaltid.

Sammanlagt 26 av remissinstanserna förordar införande av sommartid under de förutsättningar som anges i promemorian. 20 instanser säger sig kunna acceptera sommartid, 8 instanser avstyrker sommartid och 13 tar inte ställning. En rent kvantitativ bedömning visar sålunda att de instanser som är positiva till sommartid utgör en majoritet.

7 instanser säger sig föredra ny normaltid. 11 instanser avstyrker däremot ny normaltid under de i promemorian angivna förutsättningarna.

Införande av sommartid tillstyrks av *Socialstyrelsen, SJ, Statens trafiksäkerhetsverk, Luftfartsverket, Statens väg- och trafikinstitut, Riksrevisionsverket, Skolöverstyrelsen, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Kommerskollegium, Konsumentverket, Statens industriverk, Domänverket,*

Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Friluftsrådet, Kooperativa förbundet, Landstingsförbundet, SAS, Svenska Hamnförbundet, Svenska handelskammarsförbundet, Svenska kommunförbundet, Sveriges Industrieförbund, Sveriges Redareförening, Sveriges Riksidrottsförbund, Sveriges Turistråd, Vetenskapsakademien, Statens industriverk föreslår att man under en försöksperiod inför sommartid för senare utvärdering. Riksrevisionsverket anser inte att det visats att sommartid skulle ha några större fördelar för landets interna ekonomi. Om däremot fördelarna av gemensam tid med våra grannländer – särskilt inom kommunikationssektorn – kan anses vara betydande, förordar Riksrevisionsverket en sådan samordning.

Utän att tillstyrka sommartid säger sig en rad instanser kunna acceptera sommartid, även om det i vissa fall skulle ha smärre olägenheter. Hit hör Rikspolisstyrelsen, Överbefälhavaren, Civilförsvarsstyrelsen, Postverket, Televerket, Statens vägverk, Sjöfartsverket, Transportnämnden, Universitets- och högskoleämbetet, Generaltullstyrelsen, Arbetarskyddsstyrelsen, Linjeflyg AB, Sjösäkerhetsrådet, Svenska Busstrafikförbundet, Svenska lokaltrafikföreningen, Svenska Tidningsutgivareföreningen, Svenska Åkeriförbundet, Sveriges Radio AB, Sveriges Riksbank, Tidningarnas telegrafbyrå. Transportnämnden anser att sommartid endast bör införas under förutsättning att den samtidigt genomförs i övriga nordiska länder och EG-länderna.

Införande av sommartid avstyrks av SMHI, Lantbruksstyrelsen, Länsstyrelsen i Kalmar län, med två reservationer, Lantbrukarnas riksförbund, Skogs- och lantarbetsgivarförbundet, Svenska elverksföreningen, Svenska lantarbetarförbundet, Sveriges Fiskares riksförbund.

Ett antal remissinstanser tar inte ställning i frågan. Hit hör Statkontoret, Fiskeristyrelsen, Statens Kulturråd, Statens Pris- och Kartellnämnd, Arbetsmarknadsstyrelsen, Statens Planverk, Energisparkommittén, CDL, Landsorganisationen i Sverige, Skogsindustriernas samarbetsutskott, Svenska arbetsgivarföreningen, Svenska skogsarbetarförbundet, Tjänstemännens Centralorganisation. Landsorganisationen kan för närvarande inte finna några fördelar som motiverar en ändring av tidsberäkningen. Om övriga nordiska länder skulle genomföra ett beslut om ändrad tidsberäkning kan det finnas skäl att göra det också i Sverige.

Internationell enhetlighet, kommunikationer

Det som flertalet av remissinstanserna anser utgöra det starkaste skälet för eventuellt införande av sommartid är önskvärdheten av samma tidsberäkning som våra närmaste grannländer. I första hand är det en fråga om att undvika störningar i kommunikationerna med Danmark och Västeuropa. Statens järnvägar, som 1974 avstyrkte införande av sommartid med hänvisning till de negativa konsekvenser det skulle få för kommunikationerna, tillstyrker av samma skäl sommartid eller ny normaltid i Sverige om den skulle införas i Danmark. Man konstaterar att tågen skulle komma "i otakt" om olika tidsberäkning tillämpas i Sverige och Danmark, vilket skulle medföra onödigt långa väntetider i Köpenhamn och att vissa anslutningar bryts. Möjligheterna till anpassning av den svenska tidtabellen är begränsade eftersom tågen också har viktiga inhemska trafikuppgifter och detta i flera fall skulle leda till försämringar av inrikesförbindelserna. Som exempel redogör SJ för de komplikationer som skulle uppstå för tre tåg på linjen Stockholm–Köpenhamn och deras anslutningar till kontinenten.

För godstrafiken skulle de negativa verkningarna bli mindre, men i enstaka fall skulle fördröjningar på ett helt dygn kunna bli följden. Förbindelserna Oslo – Köpenhamn över Sverige skulle drabbas hårdare eftersom förbindelserna är färre än mellan Stockholm och Köpenhamn. Däremot beräknas trafiken med Finland inte få problem av så stor omfattning. Om sommartid infördes i Sverige men inte i DDR skulle det medföra försämringar i förbindelserna, men detta måste vägas mot de betydligt större olägenheter-na med olika tid i Sverige och Danmark. SAS vill i princip avstyrka införande av sommartid så länge inte en mycket långtgående samordning äger rum. En samordning inom Europa minskar de negativa konsekvenserna, men ändå måste tidtabellerna ändras för en rad utomeuropeiska destinationer. I princip föredrar man också ny normaltid. Om sommartid införs i Danmark förordar man emellertid ett införande av sommartid också i Sverige och Norge. *Sveriges Redareförening* anser också särskilt med hänsyn till färjerederierna, att det är mycket angeläget att Sverige inför sommartid om så sker i EG-blocket. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *Postverket*, *Luftfartsverket*, *Sjöfartsverket*, *Transportnämnden*, *Svenska Hamnförbundet*, *Landstingsförbundet* samt *länsstyrelserna i Västernorrlands och Kalmar län*. Den senare anser dock inte att detta ensamt kan motivera införande av sommartid.

Tidningarnas telegrambyrå och *Svenska tidningsutgivarföreningen* påpekar att införande av sommartid i viss mån skulle rubba bevakningen av sena kvällsnyheter från västra halvklotet. Om allmännyttiga skäl talar för sommartid vill man dock inte avstyrka det. *Sveriges radio* framför liknande synpunkter. *Svenska tidningsutgivarföreningen* framhåller dessutom att svårigheter skulle uppstå vid transporten av tidskrifter och tidningar till kontinenten, om Sverige skulle avstå från att införa sommartid samtidigt med Danmark och Västtyskland. *CDI* påpekar att kraftindustrin har ett mycket intensivt samarbete med de nordiska länderna, där utbyte av elkraft ofta avtalas mellan kontrollrummen i de olika länderna timme för timme. Man anser att enhetlig tidsangivelse i hög grad reducerar risken för missförstånd och anser det därför naturligt att se frågan om införande av sommartid som en gemensam nordisk angelägenhet. *Sveriges industriförbund* anser att införande av sommartid för industrins del inte skulle ha vare sig entydigt positiva eller negativa konsekvenser. En internationell samordning är dock angelägen. Om hela vår västeuropeiska omvärld går över till enhetlig tid vore det opraktiskt – eller klart olämpligt – om Sverige inte anpassade sig. *Skogsindustriernas samarbetsutskott* menar att tidsberäkningen så långt som möjligt bör vara anpassad till den i våra näraliggande viktiga exportmarknader, främst nordiska grannländer. *Sveriges Riksbank* påpekar också att det skulle medföra vissa olägenheter om Sverige ställde sig utanför en gemensam sommartidsberäkning för de flesta västeuropeiska länder, dock utan att bankfunktionen skulle påverkas.

Frågan om införande av sommartid har aktualiserats av att det finns planer på att införa sommartid i Västtyskland och Danmark, och bl. a. hela EG då skulle ha sommartid. 11 instanser anser detta ensamt vara tillräckligt för att de ska förespråka respektive acceptera sommartid. 10 andra instanser anser att ett eventuellt införande av sommartid bör omfatta även Norge för att en svensk reform ska vara motiverad. *Statens Pris- och Kartellnämnd* fäster stor vikt vid detta och anser att det hade varit av värde om man i promemorian sökt att åtminstone översiktligt beskriva, kvantifiera och jämföra effekterna av de två alternativen situationerna. *SPK* anser att det i hög grad kan diskuteras om tillräckliga skäl finns för Sverige att in-

föra sommartid, om det inte samtidigt sker i Norge. SAS anser i princip att en samordning bör ske i större krets än Norden och Västeuropa, men att det är av allra största vikt att de skandinaviska länderna fattar likartade beslut. Ytterligare 12 instanser anser att sommartid bara bör införas om det sker i Västeuropa och "övriga nordiska länder". Det framgår, med ett undantag, inte klart om man också avser Finland och Island, som redan har en annan tidsberäkning än Sverige. *Statens Järnvägar* och *Sjöfartsverket* påpekar däremot att frånvaron av samordning med Finland inte skulle skapa några större problem. *Riksrevisionsverket* anser också att samordning med övriga skandinaviska länder och Västeuropa är av väsentligt större värde än en samordning med Finland.

Flera instanser som i och för sig skulle föredra ny normaltid avstyrker eller avråder nu från ny normaltid med hänvisning till behovet av interationell samordning. Det gäller *Kommerskollegium*, *Konsumentverket*, *SAS* och *Svenska Arbetsgivarförbundet*. Inte heller *Sjöfartsverket* anser att ny normaltid skulle innebära någon fördel. *Sjösäkerhetsrådet* anser mot bakgrund av sina tidigare invändningar att eventuellt införande av ny normaltid bör föregås av förnyade överväganden.

Det råder en bred enighet bland remissinstanserna om att ett eventuellt beslut om sommartid bör gälla en period som är gemensam för Norden och Västeuropa. I första hand avses den gemensamma period som EG kan komma att enas om. *Statens industriverk* förutsätter dock en samordning mellan Europarådets medlemsstater. Vissa instanser har synpunkter på vilken tid en harmoniserad period bör omfatta. *SAS* och *Luftfartsverket* förespråkar en period mellan 1 april och 1 november, då flygbolagen byter tidtabeller. *Trafiksäkerhetsverket* förordar perioden april–september och *Svenska Handelskammareförbundet* förordar maj–september.

Hälsoeffekter, trivsel, turism

De hälso- och trivseffekter som påpekats i promemorian är förknippade med den ökade tiden i dagsljus och därmed dels ökade möjligheter till friluftsliv dels den allmänstimulerande direktverkan på den mänskliga organismen som sol- och dagsljus har. *Socialstyrelsen*, *Kooperativa förbundet*, *Landstingsförbundet* och *Svenska Kommunförbundet* tar bl. a. de gynnsamma hälsoeffekterna som utgångspunkt för sitt tillstyrkande. *Socialstyrelsen* förordar i första hand ny normaltid. *Luftfartsverket* påpekar att sommartid skulle vara till fördel för flygledningspersonalen, som vistas i mörka arbetslokaler. *Landsorganisationen* anser däremot att åtminstone arbetstagare med dagarbetstid redan nu får anses ha tillfredsställande lång fritid under den ljusare delen av dygnet. *Riksrevisionsverket* menar att bl. a. ökad fritid i dagsljus borde kunna uppnås enklare på annat sätt, t. ex. genom ökat införande av s. k. flexitid där så är möjligt eller på sikt genom en arbetstidsförkortning. *Länsstyrelsen i Kalmar län* påpekar dock att inte alla yrkesgrupper kan erbjuda flexibel arbetstid.

Sveriges turistråd anser liksom *Kooperativa förbundet* att de erfarenheter som gjordes i Norge beträffande förlängd semesterperiod och ökad turism sannolikt är giltiga också i Sverige. Turistrådet menar att inte bara den stationära turismen drar nytta av ett ökat antal ljusa timmar utan att också det redan nu kraftiga veckoslutsresandet kommer att öka i omfattning. Många resmål ligger på ett sådant avstånd att de bara kan nås med viss tid av färdande i mörker. Denna skulle reduceras kraftigt vid införande av sommartid under i första hand april och september. Sommartid skul-

le också möjliggöra ett ökat utnyttjande av våra skärgårdar samtidigt som det sannolikt finns sjösäkerhetsskäl för sommartid. Slutligen skulle sommartid verka positivt för den internationella turismen till Sverige. *Svenska kommunförbundet* påpekar att den ökade turismen skulle kunna förbättra ekonomin och utnyttjandegraden vid flertalet övernattningsanläggningar. Dessutom skulle de kommunala idrotts- och fritidsanläggningarna kunna utnyttjas en längre tid av dagen.

Arbetstid m. m.

Utöver de speciella problem som gäller jordbruket ser remissinstanserna inga problem ur arbetstidssynpunkt med införande av sommartid. *Svenska kommunförbundet* anmärker dock att det kan finnas avtalstekniska problem som måste lösas. *Svenska tidningsutgivarföreningen* påpekar att distributionen av dagstidningar berör drygt 13 000 tidningsdistributörer och bilförare som till 90 procent arbetar mellan klockan 04 och 06. En övergång till sommartid skulle självfallet innebära att en relativt större del av detta arbete måste ske under mörker. *Svenska lokaltrafikföreningen* påpekar också att några tjänster kan vara utlagda så att vilotiden i samband med övergången till sommartid skulle bli för kort enligt gällande arbetstidslagstiftning. Man förutsätter att problemen kan lösas, om inte annat så genom någon form av generella dispenser. *Svenska busstrafikförbundet* förutsätter att problemet blir behandlat i särskilda författningsregler om sommartid på ett sådant sätt att det inte skulle föranleda rättsverkningar med avseende på innehållet i andra författningar.

Ett eventuellt beslut om ändrad *normaltid* skulle medföra ökat antal mörka arbetstimmar i början av dagen. Detta skulle innebära problem för en del utomhusarbete, som inte kan utföras i mörker. Antingen måste arbetet förskjutas i tiden eller också minskas den effektiva arbetstiden med en timme. Detta gäller bl. a. *televerket* som 1974 uppskattade kostnaden till 6,3 mkr och bestämt avstyrker ny normaltid. *Statens vägverk* uppskattar kostnadsökningen för sin del till 4,3 mkr. Av trafiksäkerhetsskäl skulle också åtgärder mot snö och underkylt regn i många fall få läggas mer än en timme tidigare, vilken skulle skapa störningar i personalens dygnsrytm. *Domänverket* konstaterar att ny normaltid för dess del skulle medföra påtagliga negativa effekter och utgår från att den tanken inte aktualiseras. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* avstyrker också ny normaltid med hänvisning till att det skulle medföra ökat antal mörka arbetstimmar, vilket är otillfredsställande, och till behovet av samordning med Västeuropa. Även *Sveriges turistråd* anser att frågan om införande av ny normaltid fordrar noggrannare konsekvensanalyser.

Trafiksäkerhet

Trafiksäkerhetsaspekterna behandlas av flera instanser. *Statens trafiksäkerhetsverk* konstaterar liksom i tidigare yttranden att införande av sommartid eller ny normaltid skulle kunna påverka olycksutvecklingen i gynnsam riktning. Sommartid innebär nämligen ett ökat antal mörka timmar på morgonen och ett ökat antal ljusa timmar på eftermiddagen och kvällen, då trafiken är tätare och olycksriskerna större. Verket anser också att en reform skulle ha gynnsam effekt på antalet trafikolyckor där barn är inblandade. Emellertid anser man inte att några väsentliga fördelar står att vinna genom införande av sommartid under perioden april–september eftersom

det mesta trafikarbetet då under alla omständigheter utföres i dagsljus. Däremot borde man kunna göra större vinster vid ändrad normaltids. Detta belyses med siffror på hur antalet resor till arbetet i mörker, resp. från arbetet i dagsljus under vissa antaganden ökar vid Göteborgs, Stockholms och Luleå horisont. Av dessa skäl anser verket ny normaltids är att föredra framför sommartsid och att sommartsid, om den införs av andra skäl, bör förläggas till april–september. *Statens väg- och trafikinstitut* hänvisar till tidigare yttranden där man, liksom trafiksäkerhetsverket, har förespråkat ny normaltids framför sommartsid med motiveringen att minskningen av antalet olycksfall skulle bli dubbelt så stor. Dessa synpunkter bekräftas av studier som gjorts under senare år. Olyckskvoten, dvs. antalet olyckor per miljon fordonskilometer, är under mörker oavsett region ungefär 2 gånger högre än under dagsljus vid barmark och 1.5 gånger högre vid snö- och isförhållanden. Även *Kooperativa förbundet*, *Landstingsförbundet*, *Svenska kommunförbundet* och *Svenska Lokaltrafikföreningen* tar fasta på fördelarna ur trafiksäkerhetssynpunkt. *Sveriges turistråd* anser att sommartsid sannolikt skulle öka spridningen av hemresetiden på söndagar, vilket borde påverka trafiksäkerheten positivt. *Riksrevisionsverket* menar däremot att en ökad trafiksäkerhet kan åstadkommas enklare med andra medel.

Energibesparing

Ingen av remissinstanserna tillmäter möjligheterna till energibesparing någon avgörande betydelse. Flera instanser anser att den eventuella besparingen skulle bli marginell. *Energisparkommittén* anser att en viss nedgång i energiåtgången för belysningsändamål förefaller rimlig. Viss osäkerhet finns dock beträffande övergången till ny normaltids vilket skulle innebära ett ökat antal mörka timmar under normal arbetstids. Besparingen kan också motverkas av andra effekter av omläggningen bl. a. förlängning av turistsäsongen, ökad nöjesbilism, ökat friluftsliv och därmed större transportbehov, ökad uppvärmning av lokaler samt artificiell torkning av gröda. Kommittén instämmer därför i promemorians slutsats att det inte är möjligt att med visshet fastslå om en ändrad tidsberäkning medför en energibesparing. Sannolikheten talar dock för att en viss besparing sker. Denna torde bli större om flera länder genomför omläggningen samtidigt. Om Västtyskland och Danmark övergår till ny tidsberäkning är det mera sannolikt att energihushållningssynpunkterna talar för en omläggning även i Sverige. Enligt kommitténs mening bör emellertid andra hänsynstaganden än energisparandet vara utslagsgivande vid beslut om omläggning av tidsberäkningen. Ett ställningstagande till energibesparingseffekterna förutsätter avsevärt noggrannare undersökningar. Det är rimligt att anta att besparingen skulle bli störst vid ny normaltids, men med hänsyn till den ovannämnda osäkerheten vill kommittén f. n. inte ta ställning till om en eventuell förändring borde avse sommartsid eller ny normaltids. *Centrala driftsledningen* konstaterar att variationen i den totala elförbrukningen genom olika ljusförhållanden uppgår till högst 2 procent. Genom införande av sommartsid skulle i princip elbelysning erfordras en timme mindre per dygn under sommarhalvåret. Den maximala besparingen skulle då kunna beräknas till ca 0.1 procent av dygnsbelastningen. De tidigare gjorda uppskattningarna på 0.3 procent skulle alltså vara i överkant. Införande av sommartsid eller ny normaltids skulle å andra sidan medföra en större energiförbrukning för uppvärmning av lokaler, eftersom solenergin enligt CDS:s uppfattning utnyttjas sämre. Energiförbrukningen för uppvärmningsändamål är ca 50

procent av den totala energiförbrukningen. Det skulle därför vara troligt att energiförbrukningen totalt snarare ökar än minskar vid införande av sommartid. *Svenska Elverksföreningen*, som tidigare har uttryckt tvivel beträffande möjligheterna till energibesparing, påpekar att flertalet av dess medlemsföretag har särskilda tariffer för abonnenter med stor energiförbrukning under icke normal högbelastningstid. Man tar ut ett högt pris på dagen och ett lågt pris på natten och detta regleras av ett särskilt kopplingsur anslutet till elmätarnas räkneverk. Vid införande av sommartid skulle dessa kopplingsur behöva ställas om två gånger om året, vilket skulle skapa praktiska problem.

Jordbruk, skogsbruk, fiske

De instanser som avstyrker sommartid motiverar främst detta med de svårigheter införande av sommartid skulle skapa för jordbruket och fisket. För jordbrukets del gäller det framför allt att skördarbetet inte kan påbörjas förrän dagen försvunnit från grödan, varför arbetet skulle förskjutas. *Lantbrukarnas Riksförbund* påpekar att dessa problem har ökat med den moderna tekniken för vallskörden. Den tidigare hässjningsmetodiken har ersatts av ensilering och skulltorkning av vallfoder, vilka båda metoder bygger på förtorkning på fältet och därför är mera daggkänsliga. Spannmålsskörden sker numera nästan enbart med skördetröska. Även denna metod förutsätter att daggen har torkat från fälten. När skörden måste fortsätta in på hösten blir daggproblemet mera påtagligt. Normalt skördas också större delen av spannmålen i mellansverige och Norrland under september månad. Införande av sommartid skulle därför innebära mera obekväma arbetstid för jordbruket och övertidsersättning för anställd arbetskraft. Redan nu tar man ut den övertid som arbetstidslagstiftningen medger. *Lantbruksstyrelsen* tillägger att torkningskapaciteten inom jordbruket inte har utvecklats i takt med tröskningskapaciteten. Däremot har det nya distributionssystemet med tankhämtning av mjölk medfört att konsekvenserna för mjölkproduktionen skulle bli mindre allvarliga än 1974. *Skogs- och lantarbetsgivarförbundet* framhåller att utvecklingen skärper problemen med övertid. Under tryck från arbetstagarhåll har arbetstiden avlägsnat sig alltmer från branschens behov och fått allt mindre avvikelser från industrins. Problemen har ökat genom det minskade antalet fast anställda inom jordbruket, den femte semesterveckan samt ändrade fridagsregler för djurskötare. Övertidsuttaget har också blivit dyrare. Om sommartid införs anser förbundet därför att jordbruket måste ges kompensation för extra kostnader. *Svenska lantarbetarförbundet* motiverar framför allt sitt avstyrkande med de svårigheter som omställningen två gånger om året skulle medföra bl. a. för mjölkkningsarbetet. Omställningen skulle vålla besvärligheter och irritation inte bara i jordbruket utan i hela arbetslivet. Förbundet anser liksom *Lantbruksstyrelsen* att omläggning till ändrad normaltid i och för sig skulle vara mer tilltalande, men att det skulle medföra ett större antal mörkertimmar både för jordbruket och trädgårdsanläggningsbranschen, där den mörka årstiden redan nu vållar svårigheter. *Domänverket* konstaterar också att sommartid skulle medföra merkostnader för jordbruksförvaltningen under skördeperioden, men att denna period är relativt kort. Däremot skulle sommartid ha betydande positiva effekter för skogsförvaltningen, såväl från produktions- som arbetsmiljösynpunkt genom att det innebär en minskad arbetstid under den varmaste delen av dagen.

Svenska skogsarbetarförbundet påpekar dock att utvecklingen mot stör-

re andel fast lön och hårdare kontroll av arbetstiden medför att skogsarbetarna, om sommartid införs, inte ges större tillfälle att under eftermiddagarna besöka affärer, banker etc. Förbundet som tidigare har varit positivt till sommartid känner därför större tveksamhet nu.

Sveriges Fiskares Riksförbund hänvisar till ett tidigare yttrande som avstyrker införande av sommartid, eftersom det skulle innebära en minskning av den effektiva fisketiden för kustfiskare. Även *Fiskeristyrelsen* pekar på dessa olägenheter.

Väderleksprognoser

Sveriges Meteorologiska och Hydrologiska institut påpekar att införande av sommartid skulle medföra såväl ökade kostnader som sämre service för väderlektjänstens avnämare. Observationstiderna vid de synoptiska observationsstationerna är internationellt fastlagda. Införande av sommartid skulle innebära en förskjutning och ökade krav på ersättning för obekväma arbetstid och, för deltidssarbetande observatörer, praktiska problem vid lunchtiden. Observationstiderna, som nu är väl avpassade till radio- och TV-sändningar och flygets avgångstider, skulle försenas en timme och prognoskvaliteten skulle därmed sänkas. *Sjösäkerhetsrådet* som tidigare avstyrkt sommartid av dessa skäl, finner nu att skälen för samordning med våra grannländer väger tyngre och accepterar därför gemensamt införande av sommartid.

Kritik av promemorian

Statskontoret anser att starka skäl talar för att Sverige har samma tidsystem som övriga länder i Västeuropa. Nackdelarna av att införa sommartid är dock sådana att de inte direkt kan sägas uppväga fördelarna. Liksom i sitt remissvar på nordiska ministerrådets utredning anser därför statskontoret att en mera övergripande samhällsekonomisk värdering utarbetad enligt vedertagna metoder hör ligga till grund för ett beslut. *Riksrevisionsverket* som under vissa förutsättningar förordar införande av sommartid, anser att, även om frågeställningen innehåller flera aspekter som är svåra att inbegripa i en samhällsekonomisk nyttokostnadskalkyl, försök borde ha gjorts att väga samman för- och nackdelar till ett förslag till åtgärd. *Statens pris- och kartellnämnd* menar att det saknas sådana kostnadsberäkningar som skulle göra det möjligt att mera säkert avväga för- och nackdelar med ändrad tidsberäkning. Nämnden kan inte utesluta att t. ex. kostnadsökningar inom jordbruket blir övervältrade på konsumenterna. Hur stor inverkan detta skulle ha på konsumentprisnivån går inte att beräkna med det bristfälliga underlaget. SPK anser också att det hade varit en fördel om man åtminstone i grova drag hade försökt kostnadsmässigt uppskatta effekterna av en omläggning, särskilt i fråga om energiförbrukningen. *Tjänstemännens Centralorganisation* menar att promemorian i väsentliga delar saknar underlag för att lämpligheten av införande av sommartid eller ny normalt看id skall kunna bedömas. Frågan om eventuella medicinska och sociala problem för arbetstagare med oregelbundna och obekväma arbetstider har inte alls berörts. De ekonomiska konsekvenserna har knappast alls diskuterats utom vad gäller kommunikationer, jordbruk och fiske. Hur en förändring skulle påverka industrin och dess förhållande till omvärlden har inte alls berörts, inte heller eventuella konsekvenser för byggnads- och anläggningsverksamhet. TCO anser det därför syn-

nerligen angeläget att en utredning, med bl. a. representanter för arbetsmarknadens parter, snarast tillsätts för att överväga frågan. *Svenska arbetsgivarföreningen* menar att effekterna på näringslivets produktionskostnader inte har ändrats sedan 1974. Det kan ifrågasättas om vinsterna av sommartid är så stora att de motsvarar kostnaderna för de relativt stora omställningar som blir nödvändiga. Det är nu särskilt angeläget att man uppmärksammar de kostnadshöjande effekterna av införande av sommartid inom t. ex. jordbruket. Kommunikationstekniska skäl talar givetvis för att även Sverige skulle införa sommartid, om så sker utomlands. Bristen på harmonisering beträffande periodvalet minskar emellertid avsevärt fördelarna av ett allmänt införande av sommartid. Denna fråga borde ha analyserats närmare. Enligt föreningens uppfattning saknas därför tillräckligt underlag för en bedömning huruvida de kommunikationsmässiga fördelarna är tillräckligt stora för att införa sommartid och man vill inte för närvarande tillstyrka införande av sommartid.

Förberedelsetid m. m.

Statens Järnvägar anser att en övergång till sommartid kommer att innebära vissa planerings- och trafikledningsproblem och därmed sammanhängande kostnader vilka dock inte exakt låter sig beräknas. Även *Postverket* menar att sommartid eller ny normaltid medför ett tidskrävande arbete. *Svenska kommunförbundet* påpekar att de kommunala trafikföretagen måste göra vissa tidtabells- och tjänstgöringsjusteringar när sommartid införs resp. upphör. Liknande problem gäller även inom social- och sjukvård, renhållningsverksamhet m. m. *Svenska Lokaltrafikföreningen* anser dock inte problemen större än de relativt enkelt ska kunna lösas. Liknande synpunkter framförs av *Generaltullstyrelsen*. *Svenska Skogsarbetarförbundet* påpekar att arbetstidsschemat måste ändras två gånger per år. Dessutom anser man att de allmänna kommunikationstabellerna måste ändras liksom tiden för öppethållande i affärer och allmänna inrättningar.

På grund av behovet av förberedelsetid för eventuellt införande av sommartid anser *Postverket* att det bör ske tidigast 1979. För *SJ:s* del är det angeläget att beslut om eventuellt införande av sommartid fattas 10–12 månader före ikraftträdandet. *SAS* anser det önskvärt med 18 månaders varsel. Beslut nu om sommartid 1979 skulle alltså komma i senaste laget.

Om införande av sommartid påverkar resebehoven, anser *Svenska buss- och trafikförbundet* att beslut måste fattas 15–18 månader i förväg för att de ändrade resebehoven ska kunna beaktas i planeringen.

